

Ресурсна ефективност на българската икономика и влияние на структурните изменения върху нея

Автор: Силвия Господинова

Статия от конкурса "Обясни Науката" -

<http://nauka.bg/a/конкурсът-обясни-науката-завърши-успешно>

В статията се прави анализ на проблема за ресурсната ефективност на икономическата система и се извежда влиянието на дейностите от сектора на услугите върху нея. Анализирани са ефективността на два производствени фактора – заети лица и инвестиции в ДМА.

Използвани са няколко обобщаващи показателя: производителност на труда¹, тъй като нейното увеличение е решаващо условие за по-пълноценно производство, пределна производителност², която

1 Средната производителност на отделния фактор отразява средния размер на производствения резултат, получен с участието на единица от изследвания фактор, при постоянни количества на останалите фактори.

2 Пределната производителност отразява изменението на БДС в резултат на промяна на

според неокласическата теория дава по-вярна представа за постигнатата ефективност на трудовите ресурси, частна факторна еластичност³. Ефективността на инвестициите в ДМА се измерва с показателите капиталова интензивност, капиталова продуктивност и прирастна капиталоемкост.

В сектора на услугите като цяло средната ПТ расте и колебанията са слаби. Пределната производителност през целия период е по-висока от заетите лица с единица и постоянни количества на останалите фактори.

3 Частната факторна еластичност показва при изменение на съответния производствен фактор с 1% (в случая фактора труд), с колко процента ще се промени размерът на производството при постоянни равнища на останалите фактори. Изчислява се като отношение между пределната и средната производителност на труда.

средната, което е добър показател за развитието на сектора. До 2000 г. частната факторна еластичност приема доста високи стойности, но това може да се отдаде на факта, че става въпрос за години на стабилизация след прехода, до въвеждането на валутен борд. След което еластичността започва да се движи в рамките на 2-3,3 и да намалява, което говори, че нарастването на БДС в сектора се влияе повече от интензивните фактори, а не само от заетите лица.

За вторият фактор – инвестициите в ДМА в сектора, показателни са други две резултативни величини, а именно ефективността на тези инвестиции (т.нар. капиталова продуктивност) и реципрочния показател капиталова интензивност на ДМА.⁴ Капиталовата продуктивност показва инвестициите в ДМА колко са допринесли за създаването на единица БДС. Капиталовата интензивност до 2007 г. расте, вместо да започва да намалява и ресурсите да се използват по-ефективно. Това означава, че все още повече инвестиции са необходими за 1 лв. прираст на БДС. В дългосрочна перспектива капиталовата интензивност би било добре да бъде относително постоянна величина или плавно да намалява. Раздвижване у нас

4 Ефективността на инвестициите в ДМА за сектора се изчислява като БДС в сектора се раздели на стойността на инвестициите, а другия показател – капиталова интензивност е реципрочен на този и показва 1 лв. БДС в сектора на услугите какви инвестиции изисква.

се забелязва едва през последните три години, когато този показател постепенно намалява. Това до голяма степен се дължи и на икономическата криза, която действа оздравително и сектора на услугите става по-ефективен. Освен това разходите за инвестиции преди 2008 г. започват да се възвръщат именно през последните години.

Показателят капиталова продуктивност⁵ има твърде сложна връзка и взаимодействие с другите икономически показатели. Той характеризира степента на използване на ДМА и увеличаването му определя и нарастването на произведената продукция. Подобряването на използването на ДМА е основен фактор за увеличение на капиталовата продуктивност в сектора на услугите. Тя отразява в себе си и качеството на въвежданите в действие ДМА и ефективността на инвестициите в тях. Увеличението на капиталовата продуктивност в резултат от понижаване стойността на единица от новите ДМА в сравнение с действащите, означава ускоряване на техническото и икономическото развитие на сектора и то с по-малки инвестиции в единица постигнат резултат. Следователно, този показател отразява и формира важни макроикономически пропорции и затова

5 Между капиталовата интензивност и капиталовата продуктивност съществува обратнопропорционална зависимост: колкото по-висока е капиталовата интензивност, толкова по-ниска е капиталовата продуктивност.

неговото увеличение позволява да се понижава частта на инвестициите и да се изменя структурата на производството в сектор “Услуги”.

Анализът на капиталовата интензивност в сектора на услугите позволи да се изведат закономерни тенденции в динамиката ѝ. Услугите са агрегиран сектор със сложна вътрешна структура. Неговите дейности се характеризират с различно равнище на капиталова интензивност. Поради това измененията в отрасловата му структура обуславят и съответната динамика на капиталовата интензивност на сектора на услугите като цяло. Увеличаването на относителния дял на дейностите с висока капиталова интензивност в общия обем на неговото производство води до нарастване величината на показателя.

От данните в статията за капиталовата продуктивност и капиталовата интензивност е видно, че: в почти всички дейности капиталовата продуктивност намалява, което говори, че се влагат инвестиции за ДМА в тези дейности, които носят по-малък прираст в БДС. Изключение правят финансовото посредничество и донякъде държавното управление, където капиталовата продуктивност расте. Реципрочният показател капиталова интензивност - расте и следователно нарастването на БДС за по-голямата част от дейностите в сектора става с все повече инвестиции в ДМА. След 2000 г. в дейностите “Търговия,

ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинството” и “Хотели и ресторанти” капиталовата интензивност е по-голяма спрямо средната за сектор “Услуги”. Тя е сравнително ниска за дейностите “Образование” и “Здравеопазване”, тъй като те са основно финансирани от държавния бюджет и инвестициите за ДМА в тях зависят от бюджетната политика на държавата.

Нарастването на капиталовата интензивност и намаляването на капиталовата продуктивност са резултат на обективни промени на производството в сектора, които не са тъждествени със снижаването на ефективността му. Такива са промените в цените на средствата за производство, въвеждането на нова техника и технология, измененията на цените на суровините, материалите и горивата, промените в амортизационните норми, с цел по-бързо отписване на машините и съоръженията, реструктурирането на икономиката в посока на по-капиталовоинтензивни дейности, измененията в асортимента, увеличаването на разходите за вложения в инфраструктурни проекти, подобряване на условията на труд и опазването на околната среда са все фактори, които в една или друга степен повишават капиталовата интензивност (дори без промени в ефективността, т.е. без никакви разлики в реалния производствен процес).

Качествена мярка за

инвестиционната активност в сектора на услугите е още един показател – коефициента на капиталоемкост на прираста на продукцията. Той синтезира в себе си както количествени, така и качествени измерения на инвестиционния процес и на свързани с него производствени, научноизследователски, образователни, здравни и други дейности. Върху коефициента влияе и структурната насоченост на инвестициите – към отрасли с висока, средна или ниска капиталоемкост.

Таблица 1

Икономически дейности	1997-2007 г.	2008-2010 г.
Търговия, ремонт на автомобили, лични вещи и стоки за домакинството	4,05	1,31
Хотели и ресторанти	3,87	
Транспорт, складиране и съобщения	4,84	
Финансово посредничество	3,09	0,13
Операции с недвижими имоти и бизнес услуги	3,44	
Държавно управление, задължително обществено осигуряване	1,33	0,52
Образование	1,13	
Здравеопазване и социални дейности	1,35	
Други дейности, обслужващи обществото и личността	4,65	
Общо за услуги	3,19	
		0,17

Коефициенти на прирастна капиталоемкост⁶ на БДС в различните дейности от сектора на услугите

Прирастната капиталоемкост на продукцията е съвкупна характеристика на множество фактори предшестващи, 6 Коефициентът на прирастна капиталоемкост се изчислява като отношение между средногодишните непрегледени величини на нормите на инвестиране за разглеждания период и средногодишните прирасти на БДС за същия период, установени като средногеометрични от верижните индекси.

съпровождащи и последващи инвестиционния процес в отделните сектори на икономиката. В литературата широко разпространена е тезата, че в по-голямата част от случаите тези коефициенти са около и под 5,0. За сектора на услугите тази теза се потвърждава.

От таблица 1 се вижда, че ефективността на направените инвестиции в сектора на услугите, измерена с капиталоемкостта на прираста на БДС⁷ намалява. За изследвания период 1997-2010 година особено през последните две години показателят демонстрира нарастваща ефективност (все по-малко инвестиции за 1% прираст на БДС). Особено показателни в тази посока са дейностите финансово посредничество, операции с недвижими имоти и бизнес услуги, следвани от образованието, здравеопазването и други дейности, обслужващи обществото и личността.

С повишаване на равнището на развитие на страната и свързаното с това повишение на ефективността на стопанската дейност, коефициентите на прирастна капиталоемкост намаляват. В сектора на услугите този коефициент също намалява. За периода 1997-2007 година той е най-нисък в дейностите образование, здравеопазване и държавно управление. За отделните 7 Това е показателят, който сочи каква част от БДС в случая трябва да се задели за натрупване, с оглед да се получи 1% прираст на продукта.

периоди коефициентите се различават съществено, тъй като е различна композицията на факторите, обуславящи нивото на прирастната капиталоемкост. Има различия в инвестиционните лагове, смущения от политически и икономически характер, а също така са различни и фазите на цикъла, в които се намира икономиката.

Приложените показатели предоставят добри възможности за сравнителна оценка на ефективността на сектора на услугите като цяло. Те разкриват вътрешната сложност и противоречивост на процеса на изменение на ресурсната ефективност в един сравнително дълъг период от развитието на този сектор. Техните значения са ориентир за икономическата стратегия и политика при развитието на сектора на услугите, но като цяло при всички тях се съдържат възможности за по-нататъшно им усъвършенстване, което предполага:

- Обогатяване на анализа за ефективността с нови показатели;
- Прецизиране на използваната информация и осигуряване на допълнителни данни, на база на които да се изчисляват показателите;
- Усъвършенстване на методите за оценка на значенията на всеки показател по отношение на ефекта от вложените ресурси;
- Развитие на методиката за агрегиране и представяне на величините

в обобщаващите показатели;

- Разработване на начини за оценка и включване на размера и качеството на услугите и социалните ефекти в обобщаващите показатели.

Положителното влияние на сферата на услугите върху икономическата ефективност на останалите сектори се очертава в следните основни насоки: разширяване на производството и увеличаване на обществения продукт; широкото и активно участие на сферата на услугите при формирането, усъвършенстването и запазването на работната сила; създаването на научни, управленски и други предпоставки от дейностите в сектора на услугите за развитието на останалите сектори.

Посочените влияния на сферата на услугите върху развитието на икономиката и икономическия растеж имат по-общ характер. Понепосредствени и отчетливи са влиянията на отделните дейности, влизащи в сектора на услугите. Всяка една от тях изпълнява присъщи за нея функции и по свойствен за нея начин влияе върху развитието на работната сила и другите фактори на производството, а чрез тях и върху неговата ефективност и нарастването на брутния продукт в страната. Затова е целесъобразно нарастването, структурното и качествено подобряване на ресурсите на тази сфера и на отнасяните към нея дейности все повече да се извършват

въз основа на анализи и оценки по определени показатели за влиянието, което те оказват при нарастването на brutния продукт. При равни други условия техният принос в това отношение служи като аргумент за определяне на скоростта и насоките за развитието им.

Известните и предлагани показатели, по които се измерва влиянието на сферата на услугите и отнасяните към нея дейности обаче се използват само за аналитични цели и почти не се използват в практиката. Безспорно разкриването и отчитането на влиянието на дейностите от сектора на услугите върху икономическия растеж не е самоцелно, откъснато от изпълнението на присъщите за тях социални и икономически задачи в икономиката. Увеличаването на това влияние е целесъобразно да се осигурява като следствие от по-доброто изпълнение на отрасловите им функции, задачи и показатели, на ефективното им развитие поотделно и на сферата на услугите като цяло⁸. Следователно, стабилизирането на икономиката, излизането от икономическата криза и повишаването на жизнения стандарт са

8 Това е така, защото колкото по-добре изпълняват тези функции, задачи и показатели, т.е. колкото по-пълно задоволяват личните и обществени потребности от едни или други услуги и дейности с относително по-малки разходи, колкото по-висока е тяхната ефективност, толкова повече допринасят за икономическия растеж, а в по-широк план и за развитие на икономиката, за ускоряване на производствения процес и за социално-икономическия напредък на страната.

възможни само на база повишаването на производителността на ресурсите, а за това голям принос имат дейностите от сектора на услугите.

Освен прякото положително въздействие върху общите стопански резултати, сферата на услугите има благоприятно косвено отражение и върху останалите сектори на икономиката, повишавайки продуктивността и конкурентоспособността им. Услугите въздействат върху ефективността на селското стопанство и индустрията, а те от своя страна създават материалните предпоставки за тяхното разширяване и за увеличаване на приноса им в БДС.

Статия от конкурса „Обясни Науката“

Целият материал може да видите тук:

<http://goo.gl/xRUFK>